

ВИКОРИСТАННЯ НЕСТАНДАРТНИХ ФОРМ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Перебудовні процеси в Україні в усіх сферах суспільства зумовили посилення тенденцій демократизації і гуманізації навчально-виховного процесу в різних типах навчальних закладів. Згідно цього, завданням школи будь-якого рівня є максимальний інтелектуальний, моральний та духовний розвиток тих, хто навчається, підготовка всебічно розвиненої, творчої особистості, яка здатна до самовираження у різних видах діяльності. Досягнення цієї мети можливе лише у тому випадку, якщо замінити авторитарну систему навчання, що склалася на принципах педагогічного впливу, на нову, засновану на принципах взаємодії, співробітництва та врахування особистісних особливостей кожного суб'єкта навчального процесу.

Розвиток детермінується багатьма чинниками. Серед них здавна відмічаються природні, спадкові і набуті під впливом середовища. Сьогодні ніхто вже не сумнівається, що саме їх діалектична взаємодія зумовлює формування психіки. При цьому провідним фактором є середовище і в першу чергу планомірний, цілеспрямований вплив навчання і виховання.

Але особистість тут не є пасивним продуктом названих чинників. Вони реалізуються через активність самого індивіда, заломлюючись в особливостях його психіки. І саме на них необхідно спиратись при організації роботи у вищому навчальному закладі.

Як відомо, навчання та розвиток особистості – взаємозв'язані процеси. Причому вплив між ними є двохстороннім. З одного боку, швидкість та міцність засвоєння знань, умінь та навичок, труднощі, помилки, які виявляються під час навчання, залежать від індивідуальних особливостей пізнавальних процесів, мотивів учбової діяльності, здібностей, власного досвіду та інших особистісних властивостей студента. З іншого боку, в практиці накопичуються конкретні факти та узагальнення, в яких виявляється зв'язок між педагогічними діями та їх результатами – змінами в самому суб'єкті. Учбова діяльність є одним з провідних

факторів формування особистості студента.

Питання полягає в тому, які педагогічні, навчальні впливи будуть більш ефективними для студентів взагалі і для кожного з них. Наше дослідження стосувалось впливу організації проведення практичних та семінарських занять (а саме застосування їх нестандартних форм) на розвиток особистості студента, що, на нашу думку, є одним з найважливіших показників ефективності навчання. Зупинимося докладніше на їх характеристиці на прикладі курсу "Вікова психологія" для майбутніх психологів.

Різниця полягає у тому, що традиційна форма організації навчання орієнтована на відтворення вивченого матеріалу і його застосування на практиці. Організаційно це виглядає таким чином: викладач задає питання студентам, формулює задачі, які необхідно вирішити, дає завдання і контролює їх виконання. Діє відомий всім тричленний ланцюжок: подача інформації викладачем → сприйняття, осмислення, заучування інформації студентом → відтворення матеріалу для контролю та оцінювання. Ми пропонуємо ставити студента в позицію активного дослідника. Викладач задає тільки ситуацію, а визначення проблеми, знаходження методів та шляхів її подолання лежить на плечах студента.

Отже, спершу зупинимося на можливих варіантах методики проведення практичних занять під якими ми розуміємо такі види учбових занять, які вимагають від студента посиленої діяльності, активності (як в аудиторії, так і вдома). Як нестандартні ми пропонуємо: 1) ілюстративне практичне заняття; 2) діагностичний практикум; 3) практика вікового консультування; 4) вправи. Охарактеризуємо їх докладніше.

Перший вид практичного заняття передбачає ілюстрування студентами викладених на лекції або в підручниках теоретичних положень. Кожен з них підбирає приклади (з власного досвіду, з художньої, наукової літератури, тощо), які підтверджують чи заперечують закономірності психічного розвитку. На таких заняттях дуже ефективною є спільна робота, коли ілюстрації обговорюються в мікрогрупах, а потім "виносяться на суд" широкої аудиторії. У якій формі буде демонструватись приклад, вирішують самі студенти. Можливо, це буде сценка,

рольове моделювання або просто розповідь.

Відмітимо, що така форма організації практичного заняття помітно підвищує активність студентів і навіть ті з них, хто зазвичай не приймає участі у роботі групи, включаються в процес. Незвичність форми також дозволяє студентам без особливих зусиль запам'ятати основні теоретичні положення стосовно обговорюваної теми і пов'язати їх з практикою.

Друга виділена форма проведення практичних занять спрямована на освоєння майбутніми фахівцями основ психодіагностики. У цьому випадку студенти отримують такі завдання: 1) підібрати методики вивчення тієї чи іншої особливості дитини; 2) провести дослідження за допомогою методики, яку дає викладач та інтерпретувати отримані дані. Їх виконання передбачає глибокі теоретичні знання та вміння орієнтуватись у розмаїтості сучасних діагностичних засобів та сприяє професійній орієнтації студентів.

Таке заняття дозволяє закріпити матеріал з теми, підвищує інтерес студентів до практичної роботи психолога. До того ж, у ході такої роботи формуються навички грамотної організації діагностичної роботи з дітьми та коректної інтерпретації результатів.

Третій вид занять також спрямований на формування професійних вмінь та навичок психолога. Він полягає у вирішенні ситуацій, що виникають у практиці роботи психолога при віковому консультуванні. Такі питання чи проблеми студенти знаходять самі (розпитують батьків, вчителів, знайомих чи актуалізують власний досвід). Іноді такі ситуації надає викладач. При такій формі проведення заняття студенти засвоюють основні структурні елементи наукового теоретичного та практичного дослідження: гіпотеза, її теоретична та емпірична перевірка, збір фактів, їх узагальнення та практичні висновки.

Заняття проходить у вигляді рольового моделювання у парах: один студент грає роль психолога-консультанта, другий - клієнта. Решта групи виступають як експерти, після закінчення "консультування" висловлюють свою думку, показують, що їм сподобалось у роботі, а також її негативні моменти, дають свої варіанти вирішення ситуації, оцінюють хід та результати взаємодії.

Четвертий вид практичних занять у чистому вигляді зустрічається мало. Частіше ми використовували його як частину і практичних, і семінарських занять. Основа вправи - це завдання, яке розглядається з позицій теорії. У цьому випадку студенти аналізують проблемні ситуації, які вони підібрали самостійно або ті, що надає викладач. Основна увага тут приділяється розв'язуванню психологічних задач або питань такого типу: 1) Як ви розцінюєте те, що відбулося в даній ситуації? 2) Які помилки та ким допущені в цій ситуації? Які їх причини? 3) Що б ви порекомендували учасникам даної ситуації? 4) Які заходи в даній ситуації повинні і можуть здійснити педагог, психолог, батьки? 5) Поясніть, про що йдеться у наведеному прикладі? Які джерела інформації слід використовувати для правильної оцінки ситуації?

Аналіз конкретних психолого-педагогічних ситуацій допомагає виробити у студентів оціночні судження, уміння висловлювати та доводити свою точку зору, самостійно, критично, нешаблонно мислити, узагальнювати та робити висновки, вирішувати різні ситуації. Вважаємо, що саме такі завдання наближають знання студентів до практики, роблять їх більш конкретними та міцними.

Насамкінець відмітимо, що названі методики проведення практичних занять часто поєднуються, що дає, на наш погляд, позитивний ефект і в мотивації навчання, і в формуванні знань, умінь, навичок.

Одним з основних видів занять в сучасній вищій школі є семінар. Розглянемо його можливості. В наш час акцент робиться на творчій самостійній роботі студентів, звичайно, за підтримки і керівництва з боку вчителя. В процесі проведення семінарів студенти оволодівають науковим апаратом, отримують навички оформлення наукових робіт, освоюють мистецтво усного та письмового викладення матеріалу, захисту наукових положень і висновків.

В експериментальному навчанні нами застосовуються семінар-дискусія, семінар-діалог, семінар-наукова доповідь.

Дискусія являє собою обговорення проблеми з різних (протилежних) точок зору. При застосуванні такої форми проведення семінарського заняття група довільно ділиться на частини за кількістю підходів до вирішення даного питання.

При підготовці до семінару студенти знаходять факти, які підтверджують ту точку зору, яку вони відстоюють і свідчення необґрунтованості інших підходів до даного питання. Викладач стежить за ходом дискусії, направляючи її в наукове русло, враховуючи підготовленість та деякі індивідуальні особливості студентів (тривожність, впевненість у собі, комунікативність, тощо). Так, наприклад, невпевнених у собі студентів залучають до обговорення з приводу часткових, нескладних питань. Переживання успіху і підвищення самооцінки допоможе їм потім перейти до більш складних питань.

У ході дискусії не вирішується, але проясняється, стає більш зрозумілою суть проблеми, що допомагає студентам зайняти якусь сторону у спорі чи виробити власну позицію стосовно питання. Кращими визнаються третьокурсники, які можуть обґрунтовано довести свою точку зору, коректно показати недоліки у твердженнях представників інших груп, привести свідчення, які б переконали одногрупників та викладача.

Таким чином, семінар-дискусія дає можливість студентам аналізувати і порівнювати різні підходи до поставлених питань, формує у них уміння вести наукову дискусію, активізує інтерес до процесу набуття нових знань.

Другий варіант проведення семінарських занять – діалог. Проблема, винесена на обговорення може бути глобальною або частковою. Від студентів вимагається знайти вже існуючі варіанти вирішення проблеми, обговорювати їх слабкі та сильні сторони, а також висловлювати свою точку зору з цього питання, підтверджуючи її фактами – теоретичними та емпіричними. При такій формі семінарського заняття особливо відчутний ефект дає реалізація принципу спільної діяльності. Як показують експериментальні дослідження групової учбової діяльності, процес мислення та засвоєння знань є більш ефективним, коли вирішення завдання вимагає колективних зусиль. Тому семінар стає розвиваючим, коли проводиться як заздалегідь підготовлене спільне обговорення висунутих питань кожним його учасником. У такому разі проведення семінару забезпечує не тільки контроль за засвоєнням знань, а й розвиток пізнавальних процесів, зокрема, мислення.

У його ході у кожного студента формується уявлення про різні підходи до

названої проблеми і власна точка зору стосовно даного питання. Така робота дозволяє, з нашої точки зору, сформуванню у студентів уміння слухати та поважати точку зору іншої людини, коректно вести діалог, здатність до вироблення та відстоювання власної думки.

Третя з названих методик проведення семінару є ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності студентів та формування у них умінь та навичок наукової роботи. Академічна група ділиться на "наукові колективи", кожний з яких працює над одним з питань, що винесені в план семінарського заняття. У цих мікрогрупах призначаються: доповідач, завданням якого є повідомити основні теоретичні та експериментальні дані стосовно питання; співдоповідач, який доповнює попередню розповідь; опоненти, які представляють факти, які суперечать думці доповідачів та знаходять протиріччя у їх виступах; рецензент, завданням якого є дати оцінку всім виступам.

Зрозуміло, що кожний з них повинен ознайомитись з суттю питання, а також вміти побудувати свій виступ відповідно до рамок ролі. Інші члени групи під час обговорення слухають, записують основні моменти, задають питання, тобто, також приймають участь у роботі. Таким чином, охоплюється майже вся група і не за рахунок активності викладача, який традиційно викликає або стимулює відповідь, а за рахунок підвищення мотивації, інтересу до навчання.

Критеріями ефективності роботи студентів під час семінару такого типу ми вважаємо уміння провести ґрунтовний теоретичний аналіз питання, уміння висловлювати та обґрунтовувати свою точку зору, здатність підібрати точні емпіричні дані, які ілюструють закономірності та критичність і самостійність мислення. Саме розвиток цих якостей і є головним завданням семінару-наукової доповіді. Крім того, у студентів розширюється уявлення про наукову роботу та способи її організації, що, безумовно буде використовуватись ними у майбутньому.

Насамкінець зазначимо, що застосування нами таких форм організації практичних та семінарських занять в віковій психології виявилось дієвим фактором підвищення активності студентів в учбовій діяльності, мотивації та успішності навчання.